

ΠΕΝΘΗ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΥΓΕΑΣ

ἀκαδημαϊκός - ὁμότιμος καθηγητής τῆς Ἀρχαίας Ἱστορίας
(1876 - 1966)

(Τὴν 28ην Σεπτεμβρίου 1966 ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας ὁ Σωκράτης Κουγέας, ἀκαδημαϊκός καὶ ὁμότιμος καθηγητής τῆς Ἀρχαίας Ἱστορίας ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ. Τὸν νεκρὸν ἀπεχαιρέτισαν ἐκ μέρους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς οἱ συνάδελφοι κ.κ. Δ. Ζακυθηνὸς καὶ Ἀπ. Δασκαλάκης).

Ἐπικήδειος λόγος τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Δ. Ζακυθηνοῦ, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν προπέμπει εἰς τὴν τελευταίαν του κατοικίαν τὸν Ἀκαδημαϊκὸν καὶ ὁμότιμον Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Σωκράτην Κουγέα.

Γεννηθεὶς τὴν 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1876 εἰς τοὺς Δολοὺς τῆς Καλαμάτας, σπουδάσας ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν διαπρεπῶν διδασκάλων, μάλιστα δὲ τοῦ Σπυρίδωνος Λάμπρου καὶ τοῦ Νικολάου Πολίτου, ἀκολούθως δὲ ἐν Μονάχῳ, Χάλλῃ καὶ Βερολίνῳ, ἔνθα παρηκολούθησε τὰ μαθήματα μεγάλων ἑλληνιστῶν, μεταξύ δὲ τῶν ἄλλων καὶ τοῦ Καρόλου Krumbacher, ὁ Σωκράτης Κουγέας διετέλεσεν ἑλληνοδιδάσκαλος τῷ 1901, σχολάρχης ἀπὸ τοῦ 1902 μέχρι τοῦ 1904, καθηγητὴς τοῦ Προτύπου Γυμνασίου τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τοῦ 1915 μέχρι τοῦ 1918. Κατὰ τὸ ἔτος 1918 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἐδίδαξε δὲ μέχρι τοῦ 1947, ὅτε ἀπεχώρησε καταλθῆναι ὑπὸ τοῦ ὁρίου ἡλικίας. Ὡσαύτως ὁ Σωκράτης Κουγέας διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν ἀπὸ τοῦ 1931 μέχρι τοῦ 1947 καὶ τῆς Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν ἀπὸ τοῦ 1943 μέχρι τοῦ 1950. Μέχρι τοῦ θανάτου του διετήρησε τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Τμήματος Χειρογράφων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος. Τῆς Ἀκαδη-

μίας Ἀθηνῶν ὁ Κουγέας ὑπῆρξε τακτικὸν μέλος ἀπὸ τοῦ 1929, γενόμενος καὶ πρόεδρος αὐτῆς τῷ 1953. Ἐπίτιμος διδάκτωρ τῶν Πανεπιστημίων τῆς Γοτtingης καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, μετέσχε διεθνῶν ἐπιστημονικῶν συνεδρίων καὶ ἔλαβε μέρος ἐνεργὸν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιστημονικῶν σωματείων. Μέχρι τέλους διετήρησε τὴν προεδρίαν τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων. Ὁμοῦ μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου Ἀμάντου διηύθυνεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1928 τὸ περιοδικὸν «Ἑλληνικά».

Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Σωκράτους Κουγέα ἐκτείνεται ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ χώρου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Ὁρμώμενος κατὰ τὸ πολὺ ἐξ ἀγνώστων πηγῶν, ἀνεκδότων κειμένων, ἐγγράφων, ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων ἀνεπιγράφων μνημείων, ὁ ἐκλιπὼν καθηγητὴς διηύρνε τὸν χρόνον τῆς ἐρεύνης καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ μέρος ἀνήγετο εἰς τὰ μεγάλα θέματα τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Φιλολογίας. Ἡ μελέτη τοῦ «Ὁ Καίσαρ εἰς Ἀρέθας καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ» (1913), στηριζομένη εἰς εὐρείας παλαιογραφικὰς ἐρεῦνας, διεφώτισε τὴν δραστηριότητα τοῦ μεγίστου τῶν Ἑλλήνων φιλόλογων τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡρμήνευσε τὴν ἀναγέννησιν τῶν κλασσικῶν σπουδῶν κατὰ τὸν ἑνατον καὶ τὸν δέκατον αἰῶνα.

Ἡ χειρόγραφος παράδοσις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Μενάνδρου, τῶν Ἑλλήνων παροιμογράφων, τῶν συγγραφέων τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦ Ἀρέθα, τοῦ Ξιφιλίνου, τοῦ Μαξίμου Πλανούδη, μείζονες ἢ ἐλάσσονες ἀνακοινώσεις ἐπὶ παπύρων καὶ παπυρολογικῶν εὐρημάτων, κριτικαὶ καὶ ἐρμηνευτικαὶ παρατηρήσεις εἰς ἀρχαίους καὶ μεσαιωνικοὺς συγγραφεῖς δεικνύουν τὴν εὐρύτητα τῆς φιλολογικῆς παιδείας τοῦ Σωκράτους Κουγέα. Ἡ ὕλη τῶν ἐπιγραφῶν παρέχει εἰς αὐτὸν τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαφωτίσῃ τὸν ἀρχαῖον βίον: τὸ Κοινὸν τῶν Ἑλλήνων κατ' ἐπιγραφὴν Ἐπιδάουρου (1921), Νόμος ἱερὸς εἰς Ὑγίειαν ἐν Ἐπιδαύρῳ (1923), Ἐπιγραφικαὶ ἐκ Γυθείου συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Λακωνικῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας (1928), ἢ τοῦ μεσαιωνικοῦ βίου ὡς ἡ πραγματεία Περὶ τῶν Μιλιγκῶν τοῦ Ταυγέτου ἐξ ἀφορμῆς ἀνεκδότου Βυζαντινῆς ἐπιγραφῆς ἐκ Λακωνίας (1950). Συνθετικὴν μονογραφίαν κατέλιπεν ὁ μεταστάς, πλὴν ἄλλων, τὸ ἔργον Ἡ ἰδέα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν παρὰ τοῖς Ἑλλησι (1938).

Μέγα εἶναι τὸ ὑλικόν, τὸ ὅποῖον ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς προσέφερεν ἐξ ἀνεκδότων πηγῶν καὶ ἐγγράφων εἰς τὴν μεσαιωνικὴν καὶ τὴν νεωτέραν Ἱστορίαν καὶ παιδείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ: Χρυσόβουλλον Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ὑπὲρ τῶν υἱῶν τοῦ Γεμιστοῦ, 1449 (1928), Σιγίλλια καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ γράμματα, ἐπιστολαὶ τοῦ Κοραῆ, ἐπιστολαὶ τοῦ Λασκαράτου, τοῦ Δ. Βερναρδάκη, διαπρεπῶν Ἑλληνιστῶν καὶ Φιλελλήνων. Τίποτε δὲν εἶναι ξένον διὰ τὸν Κουγέα: Ὁ Γκαίτε καὶ ἡ νεωτέρα Ἑλλάς (1932), Ἡ πρώτη νεοελληνικὴ μετάφρασις τῆς Ἰφιγενείας τοῦ Goethe (1932),

Γκαίτε και Καποδίστριας (1932), Περί τοῦ πρώτου μεταφραστοῦ τοῦ Γκαίτε Παπαδοπούλου (1936).

Ἐνωρίτατα ὁ Σωκράτης Κουγέας ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς ἱστορίας και τῆς γραμματείας τῆς ἰδιαίτερας του πατρίδος. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ ἑνασχόλησις περὶ αὐτάς ἔλαβεν ἰδιάζουσαν, ἀποκλειστικὴν θὰ ἔλεγον, θέσιν εἰς τὴν ὅλην συγγραφικὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνδρός. Ἐφ' ὅσον ἤγγιζε τὸ τέλος, ἠϋξανεὺν ὁ ἔρωσ διὰ τὴν πατρικὴν γῆν καὶ ὁ τόνος ἦτο πλήρης νοσταλγίας και υἱικῆς στοργῆς. Μεταξὺ τῶν ἐργασιῶν τούτων περιλαμβάνονται αἱ ἱστορικαὶ πηγαὶ διὰ τὴν Ἡγεμονίαν τῆς Μάνης (1774 - 1821) (1962), αἱ Νέαι εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν Μάνῃ ἡγεμονίας (1774 - 1821) (1963). Ἡ καταγωγὴ τοῦ πρωτοστατήσαντος εἰς τὴν Ὀρλωφικὴν Ἐπανάστασιν Παναγιώτη Μπενάκη φωτιζομένη ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας (1695) και τὸ βιβλίον Μανιάτικα ἱστορικὰ στιχοιργήματα τοῦ Νικήτα Νηφάκη.

Διδάσκαλος ἑξοχος και ὁδηγὸς ἄριστος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Ἱστορίας, ὁ Σωκράτης Κουγέας εἶχεν ἰδιοσυγκρασίαν ἐρευνητοῦ. Τὰ διαφέροντά του ἦσαν ποικίλα και εὐρύτατα, τὸ πάθος του διὰ τὴν Ἐπιστήμην κατεῖχεν ὁλόκληρον τὴν ζωὴν του. Νοῦς δξὺς και συνδυαστικός, ἐπιστήμων με οἰκουμενικὴν παιδείαν, ἄνθρωπος με ἑκτακτον ἐπιστημονικὸν ἦθος, προσηλωμένος εἰς τὰς ἰδεολογικάς του πεποιθήσεις, ἀγωνιστὴς ἄκαμτος, ὁ ἐκλιπὼν διδάσκαλος ὑπῆρξε μία τῶν μεγίστων μορφῶν τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ ἐξήκοντα πέντε ὁλόκληρα ἔτη.

Ἀγαπητὲ Διδάσκαλε, Συνάδελφε καὶ Φίλε.

Ἐκ μέρους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν σοὶ ἀπευθύνω τὸν ὑστατον χαίρετισμόν. Ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων ἐλάμπρυνες τὸ ἀνώτατον τοῦτο πνευματικὸν ἴδρυμα. Μέχρι τῶν τελευταίων συνεδριῶν διετήρησες ἐν αὐτῷ τὸν ρόλον τοῦ πρωταγωνιστοῦ.

Υπῆρξες και ὡς ἄνθρωπος και ὡς ἐπιστήμων εὐτυχής. Ἐτερμάτισες τὸν βίον πλήρης ἔτων παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς ἀξίας συντρόφου και ἐν τῷ μέσῳ τῶν τέκνων και τῶν τέκνων τῶν τέκνων σου. Υπῆρξες εὐτυχής, διότι μέχρι τέλους διετήρησες ἀμείωτον τὴν πνευματικὴν σου διαύγειαν, τὴν ἔφεσιν πρὸς ἐργασίαν, τὴν ἀσφάλειαν τῆς μνήμης, τὴν διάθεσιν πρὸς συναναστροφὴν, τὴν ἀφθαστον χάριν τοῦ λόγου.

Εἶχα προσφάτως τὸ προνόμιον νὰ ζήσω μαζί σου δι' ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὸ εὐχάριστον περιβάλλον Ἑλληνικῆς λουτροπόλεως. Τοὺς συνομιλητάς σου κατέπλησεν ἡ θερμὴ και χαρίεσσα ἀφήγησις, ἡ ἀκρίβεια τῆς λέξεως, ὁ πλοῦτος τῶν ἀναμνήσεων.

Ἀνεβήκαμεν ἐπάνω εἰς τὸν βράχον τοῦ Ἡραίου. Μετὰ κόπου ἀνῶρθωσες τὸν κύπτοντα ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἑτῶν κορμόν σου. Ἀριστερᾷ εἶδες τὸν χῶρον τῶν ἀνασκαφῶν. Ἐμπρὸς ἐξηπλοῦτο ἡ θάλασσα τοῦ Κορινθιακοῦ,

ἐνῶ ὁ ἥλιος ἔκλινε πρὸς τὴν δύσιν του. Τὸ τοπίον ἐλάμβανεν ἑκτακτον δραματικότητα. Ἦσο εὐτυχῆς διὰ τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἐκδρομὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν συνηντῶντο ἡ σπουδὴ τῆς Ἀρχαιότητος μετὰ τὴν λαμπρότητα τῆς Φύσεως.

Πορεύου ἐν εἰρήνῃ, ἀείμνηστε Διδάσκαλε καὶ Συνάδελφε. Ἡ μνήμη σου θὰ εἶναι αἰωνία, ἡ δὲ γῆ, ἡ ὁποία μετ' ὀλίγον θὰ σὲ καλύψῃ, ἐλαφρά.

Ἐπικήδειος λόγος τοῦ κ. Ἀ. π. Δασκαλάκη, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

Ὡς ἀρχαιότερος τῶν παρόντων καθηγητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ ὁ ἀρχαιότερος τῶν καθηγητῶν τῆς Ἱστορίας, ἔλαβον τὴν ἐντολὴν ὅπως σοῦ ἀπευθύνω τὸν τελευταῖον αὐτὸν χαιρετισμόν, σεβαστὲ συνάδελφε, μετὰ συγκίνησιν βαθυτάτην. Ὑπηρετήσας τὴν Σχολὴν μας ἐπὶ μίαν σχεδὸν τριακονταετίαν καὶ διεμόρφωσες μίαν γενεάν ἐπιστημόνων καὶ ἱστορικῶν. Παρ' ὅλας τὰς προσωπικὰς ἰδέας σου — καὶ κάθε ἐπιστήμων πρέπει νὰ διακρίνεται διὰ τὰς προσωπικὰς ἰδέας του — ὑπῆρξες συνεχιστὴς τῆς πλειάδος τῶν μεγάλων ἐπιστημόνων, οἱ ὅποιοι κατὰ τὸ παρελθόν ἐτίμησαν τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, προικισμένοι μετὰ βαθεῖαν φιλολογικὴν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν, ὅποιοι δὴποτε κλάδον τῆς ἐπιστήμης καὶ ἂν ἐθεράπευον. Καὶ πράγματι, ἡ βαθυτάτη αὐτὴ φιλολογικὴ σου κατάρτισις καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴ γνῶσις σοῦ ἐπέτρεπον νὰ κινῆσαι εἰς εὐρύτατους ὀρίζοντας τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Ἀκολουθῶν τὰ διδάγματα τῶν διδασκάλων σου μεγάλων ἱστορικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὡς ὁ Παπαρρηγόπουλος, ὁ Λάμπρος καὶ ὁ Καρολίδης, εἶχες συλλάβει καθολικὸν τὸ νόημα τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐκινεῖσο εὐχερῶς εἰς τοὺς ἱστορικοὺς μας ὀρίζοντας, καλλιεργῶν καὶ διδάσκων τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους μας ὅλων τῶν περιόδων, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Ἐγραφες καὶ ἐδίδασκες ἑλληνικὴν ἱστορίαν μετὰ τῆς αὐτῆς ἐμβριθείας ἀρχαίαν, βυζαντινὴν καὶ νεωτέραν, ἐν πληρεῖ δὲ συνειδήσει τελῶν τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ νεωτέρα καὶ νεωτάτη ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔχει κυρίως ἀνάγκην ἐρεῦνης καὶ μελέτης, καὶ μολονότι καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, ἔδωσες τὸ παράδειγμα εἰς τοὺς νεωτέρους μας, καλλιεργῶν ὁ ἴδιος τὴν μελέτην καὶ ἔρευναν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Αἱ ἱστορικαὶ μελέται καὶ ἔρευναί σου ἐπὶ τοῦ νεοελληνικοῦ βίου, διὰ τὰς ὁποίας ἀφιέρωσες μέγα μέρος τοῦ μακροτάτου βίου σου μέχρι καὶ τῶν ὅλων τελευταίων ἡμερῶν σου, καθιέρωσαν νέους δρόμους εἰς τὴν νεοελληνικὴν ἱστορικὴν ἔρευναν καὶ ἀπέδωσαν καρπούς, οἱ ὅποιοι δὲν θὰ παύσουν ποτὲ νὰ τυγχάνουν προσοχῆς καὶ ἐκτιμήσεως ἐκ μέρους τῶν μεταγενεστέρων ἐρευνητῶν καὶ μελετητῶν τῆς ἱστορίας μας. Ἰδιαίτερος ἐγὼ ὡς Λάκων

ὀφείλω μετὰ συγκινήσεως νὰ ἀποτίσω φόρον τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης εἰς τὰς ἐρεῦνας καὶ μελέτας σου διὰ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος μας, τῆς ἡρωικῆς μας Μάνης, τῆς ὁποίας ὑπῆρξες τέκνον ἀφωσιωμένον καὶ ἐπίλεκτον.

Εἶχες τὸ σπάνιον προνόμιον τῆς μοίρας νὰ ζήσης βίον μακρόν, μακρότατον, τὸν ὁποῖον δὲν δυνάμεθα παρὰ νὰ θαυμάζωμεν καὶ νὰ ζηλεύωμεν ἡμεῖς οἱ νεώτεροί σου καὶ διάδοχοί σου εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολήν. Ὑπῆρξες πάντοτε καλὸς Ἕλλην καὶ καλὸς οἰκογενειάρχης, πιστὸς καὶ εὐλαβῆς τηρητῆς τῶν εὐγενῶν παραδόσεων τοῦ Ἑλληνος ἐπιστήμονος, ἀλλὰ καὶ τοῦ Λάκωνος, εἰς τὰ θέματα τῆς ἐντίμου καὶ πατριωτικῆς ἐπιστημονικῆς καὶ οἰκογενειακῆς ζωῆς καὶ ἡτύχησες νὰ ζήσης ἄρκετὰ διὰ νὰ ἀπολαύσης τοὺς καρποὺς τῶν κόπων σου εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῆς κοινωνίας, τὴν ἐπιστημονικὴν σου ἐξέλιξιν καὶ τὴν ἀνάδειξιν τῶν τέκνων σου. Φεύγεις ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸν μὲ τὴν ἱκανοποίησιν μιᾶς μακροτάτης ζωῆς, ἡ ὁποία διέρρευσε μὲ βαθεῖαν προσήλωσιν εἰς τὸ καθήκον καὶ σοῦ ἔδωσε ὡς Ἑλληνας, ὡς ἐπιστήμονος καὶ ὡς οἰκογενειάρχου τὰς ἀπολαύσεις, τὰς ὁποίας θὰ ἐπεδίωκε καὶ θὰ ἐπεθύμει πᾶς ἄλλος ἄνθρωπος.

Σεβαστὲ διδάσκαλε καὶ ἀγαπητὲ συνάδελφε, αἰωνία σου ἡ μνήμη.